

Distansutbildningens inverkan på
folkbiblioteken
-exemplet Blekinge

Jörgen Lundberg

Examensarbete (20 poäng) för magisterexamen i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Lunds universitet.

Handledare: Brigitte Kühne och Birgitta Olander

BIVILs skriftserie 2001:16

Abstract

The aim of this study is to examine the services offered by the public libraries in the context of distance learning students. I wanted to examine if there has been any discussion among the public libraries on how the new needs and demands affect them. To get a premonition on the development in Sweden I have focused on the public libraries in the province of Blekinge, which in many ways can be looked upon as precursors. Interviews have taken place with the distance learning students' contacts at the local public libraries, the responsible librarian and a distance learning organiser at the local university college, the county library consultant and one of the chief librarians. I have reached the conclusion that no thorough discussion on the far-reaching aspects has taken place. I strongly emphasise the need and importance of such a discussion and more long-range planning among the public libraries in Sweden in order to ensure continuity for traditional library work and to prevent stagnation in the development.

Innehållsförteckning

1 Inledning	4
1.1 Bakgrundsbeskrivning.....	4
1.2 Förklaring av förkortningar.....	6
2. Syfte och frågeställningar	7
2.1 Syfte.....	7
2.2 Frågeställningar.....	7
3 Teoretisk genomgång och redovisning av litterärt material	8
3.1 Distansutbildningar och folkbibliotek.....	8
3.1.1 Varför distansutbildning?.....	8
3.1.2 Vad är distansutbildning?.....	8
3.1.3 Distansutbildningarnas utveckling på 1990-talet.....	9
3.1.4 Distansutbildning i Blekinge.....	10
3.1.5 Bibliotekens uppgifter.....	11
3.1.6 Folkbiblioteken och de studerande.....	12
3.1.7 Folkbiblioteken och de distansstuderande	13
4 Metodbeskrivning och urval för datainsamling	16
5 Redovisning av datainsamling	18
5.1 Presentationsföljd	18
5.2 Intervjuer	18
5.2.1 Intervju med anordnare av distansutbildningar på BTH	18
5.2.2 Intervju med länsbibliotekskonsulent och ledare för projekt BRUK	19
5.2.3 Intervju med kontaktperson på folkbiblioteket i Olofström	22
5.2.4 Intervju med kontaktperson på folkbiblioteket i Sölvesborg	23
5.2.5 Intervju med kontaktperson på folkbiblioteket i Karlskrona	24
5.2.6 Intervju med kontaktperson på folkbiblioteket i Ronneby	25
5.2.7 Intervju med kontaktperson på folkbiblioteket i Karlshamn	25
5.2.8 Intervju med bibliotekschefen i Karlshamn.....	27
5.2.9 Intervju med ansvarig bibliotekarie på BTH.....	29
6 Analys och diskussion	30
6.1 Analys.....	30

6.1.1	Varför satsas det på distansutbildningar?	30
6.1.2	Hur ser satsningen på distansutbildning i Blekinge ut?	30
6.1.3	Är satsningarna motiverade i Blekinge?	31
6.1.4	Vilken roll spelar folkbiblioteken som studiecentra och drivkraft?	31
6.1.5	Hur ser situationen ut för folkbiblioteken i Blekinge?	32
6.1.6	Hur har biblioteken förberett sig för att kunna ge service åt distansstuderande på högskolenivå?	32
6.1.7	Vilka kort- och långsiktiga konsekvenser kan man se för folkbiblioteken i den rådande situationen i Blekinge? Vilka lärdomar kan bibliotekssverige få av exemplet Blekinge? Hur förändras folkbibliotekens och bibliotekariernas roll i framtiden?	34
7	Slutord	36
8	Källförteckning.....	37

Bilagor: 1. Frågor till anordnare av distansutbildningar på BTH

2. Frågor till länsbibliotekskonsulent på länsbibliotek Sydost och ledare för projekt BRUK
3. Frågor till kontaktpersoner på folkbiblioteken i Olofström/Sölvesborg/Ronneby/Karlskrona
4. Frågor till kontaktperson på folkbiblioteket i Karlshamn
5. Frågor till bibliotekschefen i Karlshamn
6. Frågor till bibliotekarie på BTH

1 Inledning

1.1 Bakgrundsbeskrivning

Detta arbete kommer att behandla frågan om distansutbildning och dess inverkan på folkbiblioteken i Blekinge. Vid ett besök på stadsbiblioteket i min födelsekommun Karlshamn fick jag på bibliotekets hemsida information om att folkbiblioteken i Blekinge erbjöd service till distansstuderande. Då jag själv studerat på distans och inte upplevt att folkbibliotek framhållits som en resurs, föreföll den service som folkbiblioteket nu erbjöd de distansstuderande vara ett intressant och viktigt komplement. Frågan om folkbibliotek och distansstuderande fångade mitt intresse och gav upphov till reflektioner som avgjorde mitt val av ämne för min magisteruppsats i Biblioteks- och Informationsvetenskap. Motiveringen till att förlägga fallstudien till Blekinge är dels att det är en region som är välkänd för mig genom tidigare studier på högskolan och dels genom arbete på ett av länets folkbibliotek. Blekinge har tidigare framstått som en region som kännetecknats av dålig tillväxt och avfolkning, men har med utvecklingen av högskoleverksamheten och en stark IT-profil alltmer blivit en region på frammarsch på stark front.

Att tyngdpunkten lagts på folkbiblioteken är intressant. Tidigare har man upplevt det som en belastning på folkbiblioteken och ansett att ansvaret på att ge service till högskolestuderande primärt borde ligga på forskningsbiblioteken. De senaste åren tycks nu istället tyda på en vändning inom folkbibliotekssverige, och man välkomnar nu även högskolestuderande på ett öppnare sätt att ta del av den service som folkbiblioteken har att erbjuda.

Orsaken till förändringarna ligger till stor del hos det svenska medlemskapet i EU, och är ett resultat av diskussionen som härstammar därifrån om 'det livslånga lärandet' som ska genomsyra all verksamhet. Även folkbiblioteken ska ingå i den samhälleliga helhet och det nätverk som på alla nivåer ska främja bildning och utbildning i det nya så kallade informations- eller kunskapssamhället¹. Utifrån de tankegångarna drogs projekt BRUK (Bibliotekets roll i utbildnings- och kunskapssamhället) igång i Blekinge. Genom projekt BRUK, som får ses som en slags föregångare för de svenska förhållandena, har folkbiblioteken i Blekinge utvecklats till att bli välutrustade studiecentra och resurser för högskolestuderande i allmänhet och distansstuderande i synnerhet. Ett steg längre har

¹ European Commission, 1997, *Public libraires and the information society*.

utvecklingen gått i Karlshamn, där ett sambibliotek är under uppbyggnad mellan folkbiblioteket och högskolans biblioteksfilial, ett fenomen som även kan ses i exempelvis Härnösand.

Efter att ha tagit del av informationen på bibliotekets hemsida beslutade jag mig för att ytterligare sätta mig in i frågan om fenomenet distansutbildning. Distansutbildning är en företeelse som funnits länge i Sverige och har utvecklats främst genom korrespondensskolorna Brevskolan, NKI och Hermods försorg. Under 1990-talet har man i Sverige och övriga EU återigen börjat nyttja distansutbildning som modell för utbildning i stor utsträckning. Boomen inom den tekniska utvecklingen har skapat både möjligheter och problem. Möjligheterna ligger i att man i sammanhanget kan skapa och genomföra en utbildning utan geografiska och tidsmässiga barriärer och problem av personlig och privat karaktär, exempelvis funktionshinder och familjeförhållanden. Än viktigare blir det för regionerna vid fortbildningsbehov då man kan behålla befintlig kompetens och även slippa avbrott i arbetet. Problemen ligger inte minst i avsaknaden av den tekniska utrustningen. Utvecklingen kräver allt kraftigare och snabbare utrustning, vilket inte minst är en kostnadsfråga för privatpersonen, men också en fråga om regional resursfördelning och -utjämning.

Detta är alltså något man velat få till stånd och underlätta i Blekinge genom att förlägga studiecentra vid respektive folkbibliotek i de fem kommunerna – Sölvesborg, Olofström, Karlshamn, Ronneby och Karlskrona. Att ge service åt distansstudenter på högskolenivå på ett så konkret plan är en uppgift som folkbiblioteken inte sysslar med vanligtvis. Högskolestudenter har visserligen alltid nyttjat folkbiblioteken och deras resurser, men nu ses studenter som en naturlig målgrupp och en tillgång för folkbiblioteken. Därmed förstärks uppfattningen att en generell trend i bibliotekssverige verkar vara att gränserna mellan folkbibliotek och högskolebibliotek alltmer tunnna ut i det livslånga lärandets era. Tydliga tecken på detta är också sammanslagningen av biblioteksöreningarna SAB (Sveriges allmänna biblioteksörening) och SBS (Svenska bibliotekarieförbundet)² och sambiblioteket i Härnösand³. Även i Blekinge har utvecklingen gått dithän och resulterat i att högskolans expansion västerut i länet fört med sig det förestående sambiblioteket i Karlshamn.

² *Biblioteksbladet*, 2000:1, sid. 6-10.

³ *Biblioteksbladet*, 2000:2, sid. 3-5.

Nya tider föder nya behov som i sin tur givetvis för med sig nya arbetsuppgifter för folkbiblioteken, vilket är en naturlig del av en samhällsutveckling. Men i uppsatsarbetets inledningsskede föddes en viss skepticism mot utvecklingen. Jag anser att det alltid är en viktig fråga för folkbiblioteken i Sverige, inte bara i Blekinge, att på allvar se vilka eventuella prioriteringsbehov och konsekvenser omfattande förändringar skapar. Traditionella och väsentliga uppgifter såsom bevarare och spridare av kultur, rekreation och social gemenskap verkar få allt svårare att stå sig konkurrensmässigt i takt med dagens utveckling mot utbildning och information. Jag vill lyfta fram exemplet Blekinge med distansutbildning via folkbiblioteken för att se om utvecklingen hos folkbiblioteken går dithän och vad detta i sin förlängning kan leda till.

1.2 Förklaring av förkortningar

Följande förkortningar används i denna uppsats:

BTH – Blekinge tekniska högskola; hette tidigare Högskolan i Karlskrona/Ronneby

BRUK – Bibliotekets roll i utbildnings- och kunskapsområdet

DERAL - Distance education in rural areas via libraries; ungefär: distansutbildning i landsbygdsområden via folkbibliotek

DISTUM – Distansutbildningsmyndigheten

DUKOM – Distansutbildningskommittén

KK-stiftelsen – Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling

NITUS - Nätverksgruppen för IT-baserad utbildning via lokala studiecentra

SAB – Sveriges allmänna biblioteksörening

SBS – Svenska bibliotekariesamfundet

SFS – Svensk författningssamling

SOU – Statens offentliga utredningar

2. Syfte och frågeställningar

2.1 Syfte

Mitt syfte med den här uppsatsen är att kunna ge ett bidrag till en debatt huruvida utvecklingen med distansutbildningar förefaller vara till gagn eller last för folkbiblioteken. Genom att undersöka situationen för folkbiblioteken i Blekinge med anledning av satsningarna på distansutbildningar och folkbibliotekens roll däri, vill jag försöka ge svar på hur biblioteksverksamheten påverkas. Blekinge kan ses som föregångsexempel för den här utvecklingen inom hela bibliotekssverige, och undersökningen av situationen i Blekinge blir därför väsentlig även på ett nationellt och mer långsiktigt plan.

2.2 Frågeställningar

Med ovanstående syfte i åtanke har jag arbetat utifrån följande över- och underordnade frågeställningar:

- Varför satsas det på distansutbildningar?
 - Hur ser satsningen på distansutbildning i Blekinge ut?
 - Är satsningarna motiverade i Blekinge?
 - Vilken roll spelar folkbiblioteken som studiecentra och drivkraft?
- Hur ser situationen ut för folkbiblioteken i Blekinge?
 - Hur har biblioteken förberett sig för att kunna ge service åt distansstuderande på högskolenivå?
 - Vilka kort- och långsiktiga konsekvenser kan man se för folkbiblioteken i den rådande situationen i Blekinge? Vilka lärdomar kan bibliotekssverige få av exemplet Blekinge? Hur förändras folkbibliotekens och bibliotekariernas roll i framtiden?

Med dessa frågor att besvara och arbeta utifrån tror jag mig ha en bra bild av *vad* jag ska undersöka, *varför* jag ska undersöka det och en uppfattning om *hur* jag ska undersöka det (se kapitel 4. Metodbeskrivning och urval för datainsamling). Givetvis framkommer en otalig mängd frågetecken under arbetets gång, men genom ovanstående frågeställningar anser jag mig ha haft god validitet⁴ inför mitt fortsatta arbete för att uppnå mitt syfte.

⁴ Patel, R. & Davidsson, Bo, 1994, *Forskningmetodikens grunder*, sid. 85.

3 Teoretisk genomgång och redovisning av litterärt material

3.1 Distansutbildningar och folkbibliotek

Än idag är distansutbildning via Internet och utnyttjande av den moderna informationsteknologin ett relativt nytt område som saknar heltäckande forskning.

Distansutbildning i sig är ett fenomen som har rötter långt tillbaka i tiden. Därför finns gott om material skrivet om ämnets historiska utveckling och betydelse. Men i dagsläget befinner det sig fortfarande i utvecklingsstadiet och har inte haft tillräckligt genomslag för att man ska kunna göra några långsiktiga empiriska analyser. Sambandet mellan folkbiblioteken och olika grupper av studerande är något som länge stått i centrum för forskningen, men i takt med utvecklingen av distansutbildningar, den moderna teknologin och samhällsutvecklingen ställs ständigt nya frågor som behöver belysas.

3.1.1 Varför distansutbildning?

Där finns en del viktiga och förklarande dokument som kan ge en bra bakgrundsbild till fenomenet distansutbildnings moderna kvalitet och tappning. Den statliga instansen DUKOMs (Distansutbildningskommittén) slutbetänkande *Flexibel utbildning på distans*, SOU (Statens offentliga utredningar) 1998:84, innehåller en sammanfattning av de statliga insatser och betänkanden som gjorts. Där har kommitténs tidigare delbetänkanden och de hundratal olika projekt som fått dela på 95 miljoner kronor i bidrag från DUKOM analyserats. Utredningens förslag blev en nationell strategi för mer flexibel distansutbildning. Men för att kunna besvara den grundläggande frågan 'Varför distansutbildning?' på ett tillfredsställande sätt bör man först konstatera vad distansutbildning är och innebär.

3.1.2 Vad är distansutbildning?

I SOU 1998:83 *På distans – Utbildning, undervisning och lärande* ger oss DUKOM definitionen att

”Begreppet distansutbildning brukar avgränsas till att gälla sådana former av undervisning och studier på olika utbildningsnivåer, som inte innebär kontinuerlig och direkt handledning av lärare, samtidigt och på samma plats närvarande, som de studerande. Studierna skall för att betraktas som en del i distansutbildning ledas av en utbildningsorganisation som svarat för planering

av dem, givit råd och vägledning inför studierna och handledning under studierna”⁵

Det är en vedertagen samsyn på definitionen som används fast med viss variation, som exempelvis anges i den välrenommerade pedagogen John A. Bååths definition av termen:

”Utbildningsformer där läraren och den studerande är fysiskt skilda från varandra men där, trots detta, någon form av tvåvägskommunikation förekommer mellan dem, med hjälp av ett eller flera medier”⁶.

Men synen på vad distansutbildning är förefaller trots variationer vara nationellt, men även internationellt, homogen.

3.1.3 Distansutbildningarnas utveckling på 1990-talet

Då distansutbildning återigen ökade under 1990-talet fick dåvarande socialdemokratiska utbildningsministern Carl Tham 1995 i uppdrag av regeringen att tillsätta en utredningsgrupp som skulle ”föreslå en strategi som långsiktigt främjar utvecklingen i hela landet av de möjligheter till distansutbildning som den moderna informationstekniken (IT) erbjuder”⁷.

Sålunda bildades DUKOM. Grunden för detta anger utredningen ligga ”i de pågående samhällsförändringarna. Det är tydligt att både samhällets och medborgarnas behov av teoretiska kunskaper ökar”⁸. Man framhåller även ”det livslånga lärandet”⁹ som en viktig faktor, inte minst med hänvisning till utbildning i anslutning till arbetet. Vid ungefär samma tidpunkt kunde man se liknande diskussioner inom EU. I *Vitbok om utbildning: Lära och lära ut – På väg mot kunskapssamhället* står att läsa att ”Efterfrågan på utbildning ökar ständigt. På utbudssidan finns det förnyade möjligheter att tillgodose denna efterfrågan genom utvecklingen av informationssamhället.”¹⁰.

⁵ DUKOM, 1998, *Utbildning, undervisning och lärande*, SOU 1998:83, sid. 3.

⁶ Hansson, N., 1996, *Distansutbildning*, sid. 9.

⁷ DUKOM, 1998, *Flexibel utbildning på distans*, SOU 1998:84, sid. 7.

⁸ Ibid, sid. 7.

⁹ Ibid, sid. 7.

¹⁰ Europeiska Gemenskapens Kommission, 1995, *Vitbok om utbildning: Lära och lära ut – På väg mot kunskapssamhället*, KOM(95) 590, sid. 32.

3.1.4 Distansutbildning i Blekinge

Förståelsen för påtryckningar för införandet av distansutbildningar i Blekinge fås genom IT-Blekinges rapportskrift *Distansutbildning*, sammanställd av Nils Hansson. Målet för IT-Blekinge sägs vara ”att höja den allmänna kunskapsnivån i länet, men framförallt att höja blekingarnas data- och IT-kompetens”¹¹, och att det därför krävs flexibla utbildningsformer.

Det var mot bakgrunden av diskussionen inom EU och på nationell nivå som utvecklandet av distansutbildningar accelererade, så också i Blekinge. Där gick IT-Blekinge i bräschen som påtryckningsgrupp. De framhåller hur ”behovet av distansutbildning framgår av den historiska redovisningen och hänger samman med att många studerande måste, alternativt önskar, planera sina studier efter andra förutsättningar än att studierna skall bedrivas på heltid och när skolan meddelar undervisning”¹². Viktiga orsaker till detta framhåller de är den tekniska utvecklingen och den omfattande arbetslösheten, vilken måste åtgärdas.

Man framhåller vidare att det är en nödvändighet om regionens verksamhet inte ska slås ut av kompetensbrist, ’flexibelt lärande’ framhålls återkommande och de ser även pedagogiska vinster med distansutbildningar. Pedagogiska fördelar och nya medier är för övrigt något som också påpekas av exempelvis Bååth¹³. Det ’unika’ i *Distansutbildning* är att man framhåller biblioteket som aktören som får ”rollen att vara samlingspunkt för studerande”¹⁴. Detta är väl föga nydanande i sig, men här poängteras rollen som studiecentra och ”’extended classroom’”¹⁵ och samlingspunkten för distansstudenterna.

Utifrån de erfarenheter som vid den tidpunkten kunde göras av NITUS (Nätverksgruppen för IT-baserad utbildning via lokala studiecentra) diskuteras bibliotekens roll i distansutbildning vidare. Biblioteken blir viktiga resurser i distansutbildning då de

”skulle kunna erbjuda samlingslokaler och utrustning, kompletterande informationsförsörjning av olika slag, personal som handleder m.m. och därigenom möjliggöra demonstrationer och kompetenshöjande åtgärder för

¹¹ Hansson, N. 1996, sid.7.

¹² Ibid, sid.12.

¹³ Bååth, J.A., 1996, *Handbok för distansutbildare*, sid. 10-11.

¹⁴ Hansson, N. 1996, sid. 17.

¹⁵ Ibid, sid. 17.

företagare och den breda allmänheten, på dessas villkor speciellt beträffande tillgänglighet”¹⁶

NITUS kan kort beskrivas som ett samarbetsorgan och nätverk av studiecentra för distansutbildningar. 1999 omfattade NITUS cirka 70 kommuner och ett tjugotal högskolor och universitet.¹⁷

Utifrån dessa erfarenheter drogs ett utbildningsprojekt igång där bibliotekarier på olika nivåer från biblioteken i Blekinge deltog i kurserna. Ett bakomliggande syfte med sådana kurser var

”att skapa nya IT-tillämpningar och demonstrationer inom distansutbildningsområdet, vilket långsiktigt påverkar/ökar medvetandet respektive användningen av IT både på landsbygden och i centralorten”¹⁸.

Utfallet av projektet ledde sedan vidare till det så kallade projekt BRUK. Projekt BRUK pågick under perioden 1997-08-01 – 2000-03-31. Projektet var en del av ”en samlad länsstrategi för att utveckla och tillgängliggöra IT-tjänster för små och medelstora företag, studerande/distansstuderande och en bred allmänhet”¹⁹. Under och genom projekt BRUK kunde folkbibliotekens service för distansutbildningar utformas och byggas upp. Projektet betonade starkt samverkan mellan de olika inblandade parterna och bibliotekets roll i det livslånga lärandet.

3.1.5 Bibliotekens uppgifter

När man ska reflektera över förhållandet mellan folkbiblioteken och de distansstuderande och dess påverkan på folkbibliotekens traditionella uppgifter bör man göra viktiga iakttagelser över vad dessa uppgifter är. Folkbibliotekens ursprung ligger i folkbildningsarbetet och de har spelat en stor och viktig humanistisk roll i den svenska välfärdsmodellen. Deras uppgifter omfattar kultur, rekreation, bildning, information, utbildning och inte minst den uppsökande verksamheten som ska nå ut till nya grupper i samhället och till de grupper som av skilda skäl inte kan besöka det fysiska biblioteket.

¹⁶ Ibid, sid. 58.

¹⁷ <http://www.nitus.x.se>, 2000-11-17.

¹⁸ Hansson, N. 1996, sid. 59.

¹⁹ <http://www.ltlekinge.se/kultur/lansbibl/bruk.html>, 2000-11-22.

Folkbiblioteken är i huvudsak finansierade av respektive kommun till cirka 92% och av landsting till cirka 5,5%, men erhåller även ett statligt bidrag på cirka 2,5% av den totala budgeten i ett standardutjämnande syfte för att kunna utveckla verksamheten mot nya grupper och verksamhetsändamål²⁰. Av liknande orsaker inrättades länsbiblioteken för att kunna komplettera folkbiblioteken med litteratur, information och olika medier kostnadsfritt i studiesyfte. Efter hand har detta åtagande även vuxit till att innefatta olika former av rådgivnings- och utbildningsfunktioner och länsbiblioteken fungerar idag som regionala knutpunkter med vissa politiska implikationer²¹. Länsbiblioteken finansieras till cirka 70% av landstingen och resterande del med statliga medel²².

Forsknings- och de vetenskapliga biblioteken i Sverige har sin huvudsakliga grund lagd i samhällets forsknings- och utbildningspolitik. Dessa bibliotek ska kostnadsfritt ställa sina samlingar och tjänster till förfogande för den högre utbildningen²³, men genom högskolans så kallade tredje uppgift även samverka med landets övriga biblioteksverksamhet²⁴ och samhällsutvecklingen i stort.

3.1.6 Folkbiblioteken och de studerande

I *Ett bildat folk – De högskolestuderande och folkbiblioteken*, en rapport från Statens Kulturråd (1995:1) utarbetad av Acke Ericsson vid Lånecentralen i Malmö, ges en utförlig beskrivning om relationen mellan högskolestuderande och folkbiblioteken. Detta är ett brett och bra utredande dokument som belyser frågan och är teoretiskt resonerande på såväl bredden som djupet utifrån en empirisk och historisk ståndpunkt. Det innehåller också en rad frågeställningar och diskussioner som aktualiseras hos folkbiblioteken i Blekinge och Sverige i och med distansutbildning via dessa.

²⁰ Betänkande från utredningen om boken och kulturtidskriften, 1997, *Boken i tiden*, SOU 1997:141, sid. 134.

²¹ <http://www.kristianstad.se/kultur/lanet/lansbibl.asp>, 2001-02-27.

²² *Boken i tiden*, sid. 135.

²³ Ibid, sid. 140.

²⁴ SFS (Svensk författningssamling) 1996:1596, *Bibliotekslagen*, §10

Ett bildat folk – De högskolestuderande och folkbiblioteken pekar på att antalet människor som tar del av högre utbildning ökar snabbt²⁵. Statens Kulturråd efterlyser en diskussion om vilka åtaganden som ska ligga på folkbibliotek respektive forskningsbibliotek. I och med att trycket ökar på folkbiblioteken upplever stora delar av folkbibliotekssverige att traditionella folkbiblioteksuppgifter hotas eller trängs undan. Därför ökar behovet av samordning mellan de olika områdena inom bibliotekssverige²⁶, inte minst för de mindre kommunerna i Sverige²⁷. Samtidigt i den här diskussionen bör man då också ha i åtanke att folkbiblioteken även fått sin uttalade roll i 'det livslånga lärandet' som lokala kunskapscentra²⁸.

3.1.7 Folkbiblioteken och de distansstuderande

I magisteruppsatsen *Distansstudenter och folkbibliotek*, som undersöker ”om och i så fall i vilken utsträckning distansstudenter använder folkbibliotek för att bedriva sina studier på hemorten och vad de i förekommande fall vill ha för resurser på folkbiblioteket”²⁹, ger Eva von Knorring Aineström och Hanna Spieß en bra och utredande beskrivning av statliga insatser och olika utredningar om relationen mellan högskolestudenter och folkbibliotek. De ger även en sammanfattningsbild av DUKOMs arbete. Deras arbete har varit till stor gagn för mig då de ger en genomarbetad bild av sitt ovan nämnda syfte och även drar kritiska slutsatser utifrån erfarenheter i utlandet.

Von Knorring Aineström och Spieß arbete tar sitt ursprung i det missnöje som länge funnits hos en stor del folkbibliotek som lyfter fram frågan att högskolestudenter ofta tar resurser från folkbiblioteken i anspråk. Samma tankegångar som också utreds i rapporten *Ett bildat folk – De högskolestuderande och folkbiblioteken*. De börjar med att analysera den av många kritiserade bibliotekslagen, som antogs 1996, för att se vilka lagliga riktlinjer det finns som styr ansvaret för högskolestudenters biblioteksservice. De finner att ingen distinktion gjorts

²⁵ Statens Kulturråd, 1995, *Ett bildat folk – De högskolestuderande och folkbiblioteken*, 1995:1, sid. 74.

²⁶ *Ett bildat folk – De högskolestuderande och folkbiblioteken*, sid. 75.

²⁷ Almerud, P., 2000, *Biblioteket lyfter kunskapen – om biblioteket i vuxenutbildningen*, sid. 17.

²⁸ Ericsson, K., 2000, *Biblioteket i utbildningssamhället*, sid. 24.

²⁹ von Knorring Aineström, E. & Spieß, Hanna, 1999, *Distansstudenter och folkbibliotek*, sid. 2.

mellan högskolestudenter och andra låntagare, utan denna distinktion är i så fall ”ett resultat av folkbibliotekens egen tolkning av lagen”³⁰. Därefter gör de en tillbakablick över hur ämnet har diskuterats med början 1968 fram till dagens situation. De drar slutsatsen att distansstuderande i stor utsträckning använder folkbiblioteken, och konstaterar också att antalet distansstuderande ökar vilket i sin tur kan få konsekvenser för folkbiblioteken.

Lena Bengtssons och Maria Cederblads magisteruppsats *Folkbibliotek & Distansutbildning* som undersöker ”om folkbiblioteken och dess personal har förutsättning att ge service åt distansstuderande. För att undersökningen skall vara meningsfull måste även de distansstuderandes behov kartläggas”³¹. Cederblad och Bengtsson kommer till slutsatsen att många av kraven som skulle komma att ställas av distansstuderande på folkbiblioteken är av praktisk karaktär, såsom tillgång till teknisk utrustning, flexibla öppettider, kompetent personal och ett mer utvecklat samarbete med olika utbildningsinstanser³².

En ofrånkomlig aspekt på servicekrav författarna inte tar upp i sin frågeställning och analys är litteraturförsörjningen och en möjlig ökning av fjärrlån. Undersökningen *Bibliotekens fjärrlån – En kartläggning av fjärrlåneförmedlingen vid folk- och forskningsbiblioteken*, av Statens Kulturråd och Kungl. Biblioteket, BIBSAM, rekommenderar bättre regional samordning med länsbiblioteken som huvudsaklig aktör³³. Detta har dock inte ännu konkretiserats rent praktiskt. På det hela taget drar dock Cederblad och Bengtsson slutsatsen att ”folkbiblioteket har goda förutsättningar att ge service och handledning till distansstuderande”³⁴.

Den framtida utvecklingen har bland annat diskuterats i DERAL-projektet (Distance education in rural areas via public libraries)³⁵, vars grundidé varit att undersöka möjligheten att vidareutveckla folkbiblioteken på landsbygden till redskap för elektroniskt burens distansutbildning i glesbygdsområden i Europa. Därigenom skulle den ibland låga

³⁰ Ibid, sid. 5.

³¹ Bengtsson, L. & Cederblad, Maria, 1998, *Folkbibliotek & Distansutbildning*, sid. 2.

³² Ibid, sid. 48-49.

³³ Statens Kulturråd och Kungl. Biblioteket, BIBSAM, 1998, *Bibliotekens fjärrlån*, sid. 88.

³⁴ Cederblad, L. & Bengtsson, M. sid. 53.

³⁵ Kühne, B., 2001, *DERAL – Distance education in rural areas via public libraries*, Opublicerat paper.

utbildningsnivån på landsbygden kunna höjas. Projektets främsta mål har varit att dra fördel av den nya teknologin och de europeiska folkbibliotekens möjliga samarbete med universitet, högskolor och andra utbildningsinstitutioner, samt att undersöka vilken roll folkbiblioteken skulle kunna spela i framtidens informationssamhälle i samband med distansutbildning och det livslånga lärandet³⁶.

³⁶ http://dbs.cordis.lu/cordis-cgi/srchidadb?ACTION=D&SESSION=197442001-2-26&DOC=3&TBL=EN_PROJ&RCN=EP_RCN:43340&CALLER=EN_CORDIS, 2001-02-13.

4 Metodbeskrivning och urval för datainsamling

Innan jag börjar min metodbeskrivning vill jag kort reflektera över begreppet *data*. Det finns en väsentlig skillnad mellan teoretiska och empiriska kunskaper som kan vara av betydelse. Man bör ju ha i åtanke att även teoretisk kunskap kan vara empirism³⁷. Mycket av det skrivna materialet jag har haft att tillgå är följaktligen av empirisk karaktär.

Jag har valt att använda mig av kvalitativa intervjuer för att få svar på de frågeställningar jag satt upp som grund för denna uppsats. Valet av metod föll sig naturligt då jag ville få en bild av hur arbetet med att tillgängliggöra folkbiblioteken som resurs för distansstuderande har planerats och genomförts. Till viss del kunde dessa frågor besvarats genom textstudier, men jag ansåg att muntliga intervjuer bättre skulle ge svar på hur teori och praktik möts, ge tillfälle att träffa de som praktiskt arbetar med frågorna och kunna få till stånd en dialog med möjlighet till längre resonemang. Kvalitativa undersökningar har sina brister i att kunna gesken av att vara typiska för en större målgrupp, men mina undersökningar bör kunna ses som typiska då de är heltäckande för verksamheten i länet.

Intervjupersonerna har valts ut på grundval av att de på ett eller annat sätt är yrkesverksamma inom distansutbildning i Blekinge. För att få en heltäckande bild av situationen i Blekinge har jag valt ut kontaktpersoner från de fem kommunernas folkbibliotek; Olofström, Sölvesborg, Karlskrona, Ronneby och Karlshamn. De övriga intervjupersonerna är bibliotekschefen i Karlshamn, Länsbibliotekskonsulent på Länsbibliotek Sydost, ansvarig bibliotekarie på BTH (Blekinge tekniska högskola) och anordnare av distansutbildningar vid BTH.

Kontaktpersonerna på folkbiblioteken är viktiga källor eftersom det är dessa personer som möter de distansstuderande och som utformar bibliotekens service till distansutbildning. Bibliotekschefen i Karlshamn har valts ut på grund av det förestående sambiblioteket och att det är intressant att ta del av dessa erfarenheter. Länsbibliotekskonsulenten intervjuades på grund av personen var projektledare för BRUK och att länsbiblioteken spelar en viktig roll i den regionala utvecklingen. Högskolebibliotekets roll har jag velat förmedla genom att intervjua en anordnare av distansutbildningar och en ansvarig bibliotekarie på högskolebiblioteket. Den senare är också inblandad i uppbyggnaden av sambiblioteket i

³⁷ Trost, J., 1998, *Att skriva uppsats med akribi*, sid. 20-21.

Karlshamn. Detta urval av intervjupersoner ger en heltäckande bild av Blekinge läns samlade biblioteksservice gentemot de distansstuderande och de genomförda och planerade satsningarna på distansutbildning.

Syftet med intervjufrågorna är att få en bild av hur satsningarna ser ut, att undersöka intervjupersonernas attityder gentemot satsningarna på distansutbildning och att se hur situationen skiljer sig mellan kommunerna inom länet. Detta medför att frågorna ser olika ut till folkbiblioteken (se bilaga 3 & 4) för att kunna kartlägga deras service till de distansstuderande. Med intervjufrågorna till bibliotekschefen i Karlshamn (se bilaga 5) ville jag få fram hur hon ser på servicen till de distansstuderande och på den framtida utvecklingen med sambiblioteket. Intervjun med länsbibliotekskonsulenten på Länsbibliotek Sydost som dessutom var projektledare för projekt BRUK (se bilaga 2) är avsedd att få fram hur BRUK utformades och genomfördes och hur länsbiblioteket ser på det framtida arbetet. Intervjufrågorna till ansvarig för distansutbildningar på högskolan (se bilaga 1) arbetades fram för att se distansutbildningars nutida och framtida utveckling. Intervjufrågorna för ansvarig bibliotekarie på högskolebiblioteket (se bilaga 6) är tänkta att få fram högskolebibliotekets ansvar gentemot folkbiblioteken och bibliotekariens tankar inför den förestående sammanslagningen av biblioteken i Karlshamn. Totalt har jag genomfört 9 intervjuer som i genomsnitt tagit 30 minuter inom en intervall på 15 till 60 minuter. Alla intervjuer genomfördes inom loppet av en vecka på respektive intervjupersons arbetsplats och dokumenterades med hjälp av bandspelare och anteckningar.

5 Redovisning av datainsamling

5.1 Presentationsföljd

Här följer en redovisning av de sammanlagt nio intervjuer jag genomfört. De kommer att presenteras i följande ordning:

- Anordnare av distansutbildningar på BTH
- Länsbibliotekskonsulent på Länsbibliotek Sydost och ledare för projekt BRUK
- Kontaktpersoner och ansvariga bibliotekarier för de distansstuderande på folkbiblioteken i
 - Olofström
 - Sölvesborg
 - Karlskrona
 - Ronneby
 - Karlshamn
- Bibliotekschefen i Karlshamn
- Ansvarig bibliotekarie på BTH

5.2 Intervjuer

5.2.1 Intervju med anordnare av distansutbildningar på BTH

Intervjupersonen berättade att distansutbildningarna har tagit fart de senaste 2-3 åren. Tidigare var det endast några få entusiaster som var engagerade i frågan. Han vill inte kalla det för satsning ännu, men anger att ”det är på lut”. Vissa andra högskolor i landet har rivstartat och satsat stort, och han väntar på att BTH också ska göra det. Vissa institutioner har börjat utveckla distanskurser, och IT-enheten ser till att infrastrukturen fungerar och uppdaterar programvarorna. Just nu är de uppe i 10-11 kurser, men inom ett par år är det tänkt att de ska ha ett 30-tal. Problemet är resurserna, framförallt bristen på tid och personal.

BTH är med i Svenska Distanshögskolan³⁸, där man samarbetar på olika sätt med frågorna och där har man även börjat diskutera ett framtida virtuellt universitet. Denna diskussion är något som förekommer i fler länder såsom Australien, Frankrike och Italien. Då gäller det dels att ”jämka ihop alla viljor”, dels att kunna få fram en större mängd kurser, drygt ett 100-tal, för att det ska kunna bli ett alternativ. Några lokala eller regionala samarbetspartners eller påtryckningsgrupper känner han inte till, förutom att länsstyrelsen sysslar med en del IT-

³⁸ <http://www2.mh.se/sdh>, 2001-03-09.

frågor. BTH arbetar också i olika projekt finansierade av DISTUM (Distansutbildningsmyndigheten) och KK-stiftelsen (Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling), samt olika EU-projekt för att söka sig till externa partners. Han tror att det tar fart om ett par år. Problemet är återigen resurserna.

Det finns en uppenbar risk att det stagnerar då man inte får tag i kompetent personal till vissa sektorer, främst på IT-sidan. De som redan är verksamma i högskolevärlden prioriterar givetvis sin ordinarie undervisning. Utvecklandet av distanskurser får en lägre prioritering då man inte får några projektpengar till att utveckla distanskurser.

De distanskurser som ges via BTH är främst inom IT och teknik, men även ekonomiutbildning, vårdutbildning och en pedagogisk kurs i nätbaserat lärande. Han var osäker om humaniora hade någon, men visste att högskolebiblioteket hade haft tidigare. I runda tal var det mellan 50-200 studenter per kurs, med undantag för vårdkursen som bara hade 20-30 deltagare. IT-kurser var de populäraste. Framöver hoppades han på en viss breddning av kurserna, bland annat kommer en kurs i miljöstyrning och kompositmaterial. Men han påpekar att man får titta var man har studenterna. De flesta är ju inom data, ekonomi och management, och distansutbildning är ju inte heller till för ”vanliga” studenter i första hand, utan för redan yrkesverksamma som vidareutbildar sig.

Sammanfattning: Intervjupersonen uppger att distanskurser befinner sig i ett uppbyggingsstadium och att det är vanligast förekommande inom ämnen såsom IT och kommunikation och mindre vanligt inom humaniora och samhällsinriktade ämnen. Distansutbildning kommer enligt intervjupersonen att öka och utvecklas kvantitativt och kvalitativt. Problemen ligger i bristen på kompetent personal och erforderliga resurser för att möta de uppkomna behoven.

5.2.2 Intervju med länsbibliotekskonsulent och ledare för projekt BRUK

BRUK initierades 1997. Anledningen var att biblioteken i Blekinge redan kring mitten på 1990-talet hade märkt att man måste fortbilda och vidareutbilda sin personal eftersom det kom mer och mer information via nya medier, databaser, Internet och liknande. Våren 1996 enades biblioteken i Blekinge om en övergripande målsättning att biblioteken genom samverkan och nätverk ska ge medborgarna tillgång till samma service oavsett vilket bibliotek de anlitar. Informationstjänster ska göras så tillgängliga som möjligt, människor ska få den information

de behöver, när de behöver den, där de behöver den och på ett sätt att de kan ta den till sig. Alla bibliotek behöver och ska inte se likadana ut, men genom service och nätverk ska man ge service åt alla. Informationstjänster ska självklart ske på plats, men också i ökad utsträckning genom webbtjänster exempelvis, mer oberoende av tid och rum.

Under hösten 95 och våren 96 anlät länsbiblioteket personal från högskolebiblioteket för att undervisa bibliotekspersonal från hela länet i Internet och databaser. Samtidigt bildade företrädare för Blekingebiblioteken en särskild samordningsgrupp för frågor kring distansutbildningsfrågor. De tyckte det lät spännande och man gjorde fyra olika studieresor. Nils Hansson från högskolan, numera pensionerad, hade huvudansvaret för detta uppdrag. Han skrev sedan en liten rapport för IT-Blekinges räkning som heter *Distansstudier (Distansutbildning, min anmärkning)*, som bland annat bygger på studieresorna.

Ämnet föreföll intressant och man fann att de bitvis hade kommit långt i utvecklingen, men en sak slog dem. När man spred ut distansstudier så var det inte bara via Internet, utan man skapade också lokala studiecentra som i sin tur kunde ha viss nätförbindelse med högskolan. Dock var dessa inte i något fall förlagda till något bibliotek. I vissa fall kan detta vara förståeligt, för ibland måste studiecentrat vara av stor omfattning så att det inte får plats på något bibliotek. Men ibland rörde det sig om mindre orter, där biblioteken likväl stod som outnyttjade resurser.

Trots en nationell tvekan antog folkbiblioteken i Blekinge utmaningen att utveckla samarbetet med högskolan och distansstudier. Samtidigt hade biblioteken nu genomfört och fortsatt med olika fortbildningskurser. Ett exempel var den ganska omfattande kursen på Högskolan i Karlskrona/Ronneby som hette 'Bibliotekens Roll i Distansutbildning' under 1997 då man avsatte ungefär en halv dag per vecka. Det var studiebesök och föredrag både i Sverige och utomlands, föreläsningar och arbetsgrupper. Man arbetade med att hantera olika sökverktyg och information och man arbetade med kompetensdatabaser och teknik.

Personalen hade nu tillräcklig kunskap för att satsa på ett projekt som i första hand inte riktade sig inåt mot bibliotekarierna, utan utåt mot allmänheten. Ett projekt initierades som efterhand fick arbetsnamnet BRUK. Samtidigt informerades högskolan om det omfattande och etablerade samarbete som redan fanns i Blekinge, och högskolan förstod genast att folkbiblioteken kunde vara en viktig samverkanspartner och länk mot näringsliv och

allmänhet. Då lade man in en projektansökan om bibliotekens roll. BRUK fick ingå i det här projektet som ansökte om pengar hos KK-stiftelsen, och fick de sökta anslagen.

Folkbiblioteken kunde själva bidra med vissa resurser, men man tvingades även att söka pengar från EUs mål2-strukturfonder. Inledningsvis inkluderades även Karlskrona som inte tillhörde mål2, men istället fanns där särskilda länsstyrelsepengar för Karlskrona.

Pengarna hos länsstyrelsen tog slut för Karlskronas del och fick tas av KK-pengar och egen insats. Därmed blev de enda kontakterna spontana. I efterhand kom även pengar från Blekinges Forskningsstiftelse. Sålunda många parter och olika avtal. Här fanns redan en lång tradition av samarbete, så när projekt BRUK drog igång 1998, hade man exempelvis redan gemensam datakatalog. Denna är numera splittrad då kommunikationskostnaderna blev för dyra med införandet av BOOKIT.

BRUK var en del av en länsstrategi för att utveckla och tillgängliggöra IT-tjänster för små- och medelstora företag, studerande, distansstuderande och allmänheten. Alla folkbibliotek skulle få resurser till att utrusta en omfattande IT-verkstad. Inte bara ett antal datorer, utan även skanner, CD-brännare, videokonferensutrustning och dylikt. Samtidigt kan man då framhålla bibliotekens normala bestånd med böcker och olika media. Biblioteken har härigenom fått stort intresse från olika studerandegrupper, och distansstuderande har tillkommit efter hand. För närvarande finns endast ett fåtal distanskurser via BTH, men fler verkar vara under uppbyggnad. Länsbibliotekskonsulenten sätter stort hopp till samverkan mellan BTH och länsbiblioteket.

Nu efter BRUKs avslutande får biblioteken klara verksamheten med ordinarie resurser. Däremot ser man dock en fortsatt samverkan. Länsbiblioteket antar rollen som en sammanhållande länk. De ska ju traditionellt serva folkbiblioteken, men närmar sig alltmer högskolebiblioteken också. Han finner det svårt att bedöma hur det ser ut i övriga Sverige, men tror ingalunda att de är unika i Blekinge. Däremot framhåller han att de ligger långt fram i utvecklingen. Länsbiblioteket har nu även börjat samverka med andra länsbibliotek i södra regionen.

Han ser ljust på framtiden, men ser ingen fara i dagens stillastående. Det är nog inte bra om folkbiblioteken kastas in i något nytt stort så här snart efter ett så pass omfattande och omtumlande projekt som BRUK. Det måste få "smälta in lite" Men här finns

grundkunskapen hos bibliotekarierna i Blekinge, och då kan utvecklingen fortsätta. Enda hotet, förutom nedskärningar och besparingar, är om biblioteken slutar delta aktivt i utvecklingen och inte fortsätter det inledda samverkansarbetet.

Sammanfattning: Länsbibliotekskonsulenten var projektledare för BRUK, projektet som utvecklade folkbiblioteken i Blekinge till lokala studiecentra för distansstudier. Genom BRUK rustades biblioteken för att kunna tillgodose behoven hos de distansstuderande. BRUK bygger på samverkan mellan olika bibliotek och samarbetspartners på olika nivåer för att kunna ge en effektiv samhällelig service. Utvecklingen har gjort Blekinge till föregångare inom biblioteks- och utbildningssverige. Intervjupersonen ser ljus på utvecklingen och tror på fortsatt och utökad samverkan. Faran ligger i bristen på resurser och om biblioteken slutar satsa på den här utvecklingen.

5.2.3 Intervju med kontaktperson på folkbiblioteket i Olofström

Olofström kommun har bara ett litet bibliotek med fyra anställda, så förutom de distansstuderande har kontaktpersonen hand om vuxenavdelningen och är dataansvarig. På grund av den lilla personalstyrkan har han ensam deltagit i projekt BRUK. Här serverar man mindre än 10 studerande, förutom studerande på andra nivåer, exempelvis från gymnasiet och KOMVUX. Inrättandet av IT-verkstan kom genom BRUK, vilket var ett helt avgörande projekt. Han framhåller den långa samarbetstraditionen i Blekinge. Vidare tycker han att arbetet har fungerat bra, och där är alltid plats att boka sig för datortid.

Han anser att folkbiblioteken är en allmän inrättning med stark tradition av informations- och kunskapsförmedling. Här finns andra medier och informationen integreras, personalen på folkbibliotek är kompetent och andra alternativ blir lätt isolerade.

Upphandlingen gjordes lokalt, och man tvingades hyra hos Folkets Hus, men annars har det flutit på bra och BTH har varit till stor hjälp. Han har inte upplevt det som negativt, utan ser bara fördelar med kunskapsöverföring till mindre bibliotek. I den framtida utvecklingen önskar han kunna följa med i tekniken och få mer tid till fortbildning. Han efterlyser också mer tid och resurser till marknadsföring. Läget i kommunen är dock något osäkert, då budgetläget är mycket pressat.

Internet och 'hela det köret' tar över mer och mer i arbetet. Likaså märker han av att tjänstedatorn svämmar över av e-postmeddelanden, och att referensarbetet till allt större del består av rena informationsfrågor. En viss kvalitativ förändring har också skett av litteraturen som blir alltmer studerandeorienterad.

Sammanfattning: Intervjupersonen märker alltmer av ökningen av information i sitt arbete. Han tror att utvecklingen kan vara övervägande positiv och tycker att samarbetet fungerar bra. Han efterlyser mer tid och pengar till marknadsföring av biblioteket.

5.2.4 Intervju med kontaktperson på folkbiblioteket i Sölvesborg

Kontaktpersonen i Sölvesborg har en blandad tjänst. Hon har ansvar för huvudbibliotekets och filialernas bokbestånd, fjärrlån, IT-verkstan, visningar, datorerna samt är systemansvarig för BOOKIT. De håller inte räkning över distansstudenterna, men vet att där är några stycken det här läsåret. De flesta från Lund, Växjö, BTH, Kristianstad, men även en från Open University i London. De flesta som nyttjar tjänsterna är dock elever från Datorteket och Kunskapslyftet.

Några speciella åtgärder för just distansstuderande har inte vidtagits, med undantag för ett par programvaror som laddats ner och installerandet av ett afrikanskt språk. De distansstuderande får i största möjliga mån klara sig själva, men två timmar varje vecka finns handledning tillgängligt. Arbetet med distansstuderande på biblioteket går bra. Folkbiblioteket ser hon som enda alternativet på en ort av Sölvesborgs storlek, som enda platsen med bra studiemiljö, tillgång till litteratur, kompetent personal, fjärrlån och referenstjänster. Man har även ett bra samarbete med högskolebiblioteket om olika frågor, till exempel tillgång till kurslitteratur. Diskussionerna är kreativa om sökfrågor och resursutveckling. Hon säger att gemensam katalog hade varit ett tänkbart alternativ, men då blir det problem med datalagen. Vidare efterlyser hon mer intern och extern fortbildning, mer marknadsföring om vad biblioteket är och har att erbjuda och utvecklad studiehhandledning.

Några direkta garantier för den traditionella verksamheten finns inte, utan hon ser bibliotekarierna som den enda säkra garanten, och de har börjat sätta lite egna gränser. De förändringar hon märkt av är mer beställning av avancerad litteratur, då decentraliserad utbildning kräver mer studielitteratur. Internet gör att låntagarna upptäcker mer och därav vill beställa mer. Dock finner hon det svårt att avgöra om det uppstått några kostnadsökningar

som direkt följd av studerande och distansstuderande, men allt påverkas och förändras så det är nog för tidigt att dra några slutsatser.

Sammanfattning: Intervjupersonen tycker arbetet med de distansstuderande fungerar bra, även om de inte märks av så mycket. Biblioteket är bästa alternativet för olika former av studier. De stora förändringarna ligger i en mer avancerad litteratur. Hon efterlyser mer fortbildning, studiehandledning och marknadsföring.

5.2.5 Intervju med kontaktperson på folkbiblioteket i Karlskrona

Kontaktpersonen i Karlskrona är inte bibliotekarie, utan en person som är anställd av BTH enbart för att ansvara för IT-verkstan vid Karlskrona Stadsbibliotek. Hon serverar alla grupper, men kan inte svara på exakt hur många distansstudenter som nyttjar folkbibliotekets inrättning. De andra grupperna är allt från gymnasieelever till seniorsurfare och nyfikna privatpersoner. Biblioteket har nästan inte gjort någonting alls för att möta de distansstuderandes behov, förutom IT-verkstan (som för övrigt saknar videokonferensutrustningen, min anmärkning). Redan från början hamnade Karlskrona till stor del utanför projekt BRUK, då kommunen inte föll under mål2-klassningen. Dessutom har det utvecklats problem med den kommunala brandväggen och ett motstånd från kommunpolitikerna att anslå medel.

Hon tycker emellertid att arbetet med de distansstuderande och andra grupper fungerar bra, även om stadsbiblioteket i Karlskrona är för litet och har för få läseplatser. Enda alternativet är högskolebiblioteket och KOMVUX-biblioteket. De kostnadsökningar hon kan se i dagsläget gäller framförallt mediainköp och fjärrlån. Hon hoppas på en utbyggnad av servicen, då den är dåligt understödd. Några garantier för den traditionella verksamheten känner hon inte till idag, men hon ser det positiva i att vanliga låntagare nyttjar IT-verkstan.

Sammanfattning: Intervjupersonen är inte bibliotekarie på stadsbiblioteket. Hon tycker arbetet med de distansstuderande fungerar bra, även om man träffat på en del kommunalt motstånd och att Karlskrona stod utanför projekt BRUK. Hon hoppas på en utbyggnad av servicen på biblioteket.

5.2.6 Intervju med kontaktperson på folkbiblioteket i Ronneby

Kontaktpersonen är platsansvarig för huvudbiblioteket, arbetsledare och ansvarig för hemsidan. Tidigare har man servat två distansstudenter, men i år tror man sig inte ha någon. Det varierar från termin till termin och är svårt att förutse. Man har uppdaterat utrustningen något och ändrat på arbetsmiljön. Personalen har fått genomgå en massiv internutbildning, speciellt i windows-baserad databehandling. Därmed anser man sig ha den kompetens som krävs för att kunna serva distansstudenter. De framhåller folkbiblioteket som rätta miljön för distansstudenter; studiero, samlingarna, kunnig och hjälpsam personal och en rad andra resurser. Andra alternativ skulle inte ha den bredden eller djupet.

Vissa kostnadsökningar har märkts av de senaste åren i form av ökade inköp och en ökning i fjärrlån via LIBRIS. Här pekar man dock på ett utvecklat samarbete med högskolan. Hon ser inga nackdelar med samarbetet idag, utan tror att biblioteket enbart vinner på att ligga så här långt fram i IT-utvecklingen. Hon vill se mer utbildning, framförallt på datorsidan. Man har diskuterat internt vilka åtgärder som bör vidtas för verksamhetens skull. Man har märkt att politikerna inte är medvetna om riskerna. Det är först när tekniken krånglar som man märker hur uppbounden man är av den. Dock är hon övervägande positiv, då biblioteken har fått högre status i samhället därigenom. Stora satsningar har gjorts särskilt på barnavdelningen.

Sammanfattning: Intervjupersonen ser stora fördelar med dagens arbete. Biblioteket har fått högre status genom sina satsningar på modern teknik. Hon ser biblioteket som bästa alternativet för distansstuderande. Hon efterlyser framförallt mer utbildning på datorsidan för personalen.

5.2.7 Intervju med kontaktperson på folkbiblioteket i Karlshamn

Kontaktpersonen i Karlshamn är ansvarig för barnverksamheten på huvudbiblioteket, servar i referensdisken, och är ansvarig för IT-frågor. Hon sitter dessutom som representant i kommunens IT-råd och i länets arbetsgrupp för bibliotekarierna. Hur många det är som nyttjar folkbiblioteket vid sina distansstudier är svårt att säga, då man inte räknar eller bokför dem. Men att många olika grupper av studenter nyttjar biblioteket i ganska stor grad vet man sedan tidigare. De är ibland svåra att upptäcka då de inte är någon homogen grupp, men bibliotekspersonalen har planer på att göra någon form av kartläggning.

Hon tror folkbiblioteket är en idealisk plats då det nästan alltid är öppet och alltid bemannat med kompetent personal. Då finns det ingen anledning att bygga upp något helt nytt, utan istället bygga på det gamla och förbättra. Högskolebibliotek skulle kunna vara ett alternativ, men de är i allmänhet mer begränsade än folkbibliotek. De saknar exempelvis 'kringmaterialet' som finns på ett folkbibliotek som hjälper unga studenter att växa. Här finns skönlitteratur, tidningar, tidsskrifter, möten med personer i alla åldrar och grupper. Det blir andra sorters möten, vilket är viktigt i det pedagogiska arbetet. Högskolan har inte alls den pedagogiken att man ska växa som person, ta ansvar för hela människan. Därför ser personalen det som en positiv utveckling att man kan placera folkbiblioteket och högskolebiblioteket tillsammans.

När personalen stöter på distansstuderande försöker de tillmötesgå deras behov i största möjliga mån, så de distansstuderande är nöjda när de går härifrån även om man inte funnit vad man kom för. Bibliotekspersonalen 'rullar ut den röda mattan' lite grann, och låter de distansstuderande förstå att man verkligen gör sitt yttersta. Här tror man sig se en viss kulturskillnad mellan folkbibliotek och högskolebibliotek. En bra lösning för framtiden, tror man, kan vara att helt undvika kurslitteratur och arbeta efter bredare förslag till litteratur efter en annan pedagogisk modell där folkbibliotekens kompetens som 'generalister' kan spela en stor roll.

BRUK blev spjutspetsen för en utveckling som gav möjlighet för biblioteket att omvärdera sin verksamhet och kunna höja kompetensnivån hos personalen. Framförallt började man diskutera det pedagogiska arbetet, som man upptäckte var slentrianartat. Genom fortbildningskurserna gick hela biblioteksverksamheten framåt. Likaså fick personalen stor datorvana. Bibliotekarien anser att distansstuderande ofta har större behov av viss IT än andra grupper, till exempel First Class och 3-D program. Därför har man på Karlshamns bibliotek en 'gräddfil' för dessa vid behov. Bland annat finns möjlighet till lån av zip-diskar och längre bokningstider vid datorerna vilket andra låntagare och användare inte har möjlighet till. Sedan BRUK finns etablerade kontakter med högskolebiblioteket, inte minst också genom expansionen och det förestående sambiblioteket.

Hon ser främst fördelar med ett sambibliotek. För båda parter blir det en kompetenshöjning på olika sätt. Man lär sig av varandra och varandras kulturer. Dessutom är det 'suveränt' för studenter att ha tillgång till ett folkbibliotek samtidigt. Faran är möjligen att högskolearbetet

får högre status hos bibliotekarierna än arbetet med barn och gamla och traditionellt svagare grupper. En plan bör upprättas för hur man ska garantera att traditionell verksamhet inte ska påverkas negativt eller helt försvinna. Det finns ju vissa politiska målsättningar som säger att till exempel barn är en prioriterad grupp. Hon uttrycker en förhoppning om att all sådan verksamhet ska kunna fortgå och utvecklas. Men inte minst måste folkbibliotekarier bli mer 'högljudda och kaxiga', vi marknadsför oss dåligt, tycker hon.

Sammanfattning: Intervjupersonen ser väldigt ljus på framtiden. Hon har ingen uppfattning om antalet distansstuderande, men biblioteket funderar på att genomföra en undersökning. Biblioteket försöker i största möjliga mån anstränga sig lite extra för de distansstuderandes skull. Hon anser biblioteket vara den idealiska platsen för studerande, och servicen har möjliggjorts genom projekt BRUK. Det förestående sambiblioteket med högskolebiblioteket ser hon som en tillgång för båda parter, även om det inledningsvis kommer att uppstå problem.

5.2.8 Intervju med bibliotekschefen i Karlshamn

Den nyutträdde chefen för folkbiblioteket i Karlshamn framhåller sitt bibliotek som välutrustat på datorsidan, med flitigt utnyttjade bokningsbara datorer. Dock visste hon inte hur många av de som nyttjar dem som är distansstudenter. Men hon sade att man på biblioteket var väl rustade för dem även genom sitt rika mediabestånd, som även innefattar en videokonferensutrustning. På det hela taget är folkbiblioteken på väg mot utbildningssidan, med ökat antal olika grupper som målgrupp.

Den stora förändringen för resursunderhåll för folkbiblioteket kom i och med projekt BRUK. Dels innebar det en stor mängd pengar till biblioteket för teknisk upprustning, dels innefattade det vidareutbildning av personalen och en uppmärksamhet kring informationsteknik. Däremot är det svårt att redan nu se om där skett någon förändring i samlingarna, men man planerar att göra en mediaplan för biblioteket och då kommer givetvis även de studerandes behov att tas med i beräkningarna. Framöver har ju Karlshamns stadsbibliotek även högskolan att samarbeta med. Hon kan tänka sig vissa fall med kurslitteratur där inköp skett istället för fjärrlån, men då har biblioteket gjort den bedömningen att materialet varit av allmän nytta. Men det finns inga siffror i dagsläget, så hon är osäker på om där skett någon kostnadsökning till följd av de studerande eller distansstuderande på inköps- eller fjärrlånesidan.

Den förestående sammanslagningen med det nya högskolebiblioteket ser hon som en naturlig utveckling av folkbiblioteksverksamheten, men hon ser också att traditionell verksamhet påverkas av utvecklingen. Därför kommer ett avtal att skrivas med högskolan för att fastställa vilka förväntningar och krav man har på varandra. Rent ekonomiskt vet hon inte alls hur det kommer att se ut, då detta är ett resultat av en större diskussion. Hon framhåller att detta ännu bara är i sin linda. En direkt följd av sammanslagningen kan man märka av redan nu, då tre bibliotekariéer från folkbiblioteket på deltid arbetar på högskolebiblioteket som 'integration'. Dock sker inget ömsesidigt utbyte. Men personalen är uteslutande positiv inför utvecklingen, och detta ger ändå en försmak på vad som komma skall.

Den här utvecklingen har gått fort. Kommunledningen i Karlshamn har varit angelägen om att etablera högskolan. Några djupgående erfarenheter har inte gjorts från andra platser, men studiebesök är inplanerade. Dessutom känner hon att folkbiblioteket till stor del kan vara med och påverka utvecklingen. Man har sedan tidigare gott anseende hos såväl politiker som låntagare och yrkesfolk, och en fungerande verksamhet. Dock har inga åtgärder vidtagits eller några garantier lämnats för att försäkra att den mer traditionella verksamheten ska kunna fortgå utan att påverkas negativt av utvecklingen. Det har inte förekommit någon sådan diskussion, med undantag för enstaka frågor och funderingar från politiskt håll. Däremot tror hon snarare att folkbiblioteket kan bidra till att bredda högskolebibliotekets verksamhet.

Informationssamhället är på stort intåg i folkbiblioteken, och det här är nog bara början på en längre utveckling. En sammanslagning blir nog en morot för Karlshamns stadsbibliotek och högskolebibliotek. Hon ser många möjligheter med det här, och enda hotet skulle vara en negativ opinion inom kommunen. Inte minst i valtider då politiker kan bli bromsklossar. Hon tror att detta till syvende och sist är en chans för folkbiblioteksverksamhet att undvika stagnation.

Sammanfattning: Bibliotekschefen på stadsbiblioteket i Karlshamn ser sitt bibliotek som välutvecklat och tror att folkbibliotekets verksamhet alltmer kommer att luta mot utbildning. Hon har inte sett några omedelbara omfattande förändringar i verksamheten med anledning av servicen till distansstuderande. Sambiblioteket ser hon som positivt och hon tror att folkbiblioteket har mycket att tillföra till högskolebibliotekets verksamhet. Hotet mot biblioteket kan vara en lokal negativ opinion

5.2.9 Intervju med ansvarig bibliotekarie på BTH

Högskolebiblioteket har inget direkt ansvar gentemot folkbiblioteken för att serva högskolestudenter, inte heller distansstuderande. Däremot finns ett unikt samarbete i Blekinge, mycket tack vare projekt BRUK och dess föregångsformer, då bibliotekarierna från högskolan gav undervisning åt folkbibliotekarierna. Innan BRUK och arbetet med distansstuderande tog form genomförde man ett webbprojekt som var en slags kunskapsdatabas över kompetensen hos folkbibliotekarierna i Blekinge. Projektet var i stil med 'Fråga Biblioteket', men är tyvärr nedlagt nu på grund av bristande intresse och resurser.

Eftersom de som distansstuderar i Blekinge nästan uteslutande har sina kurser vid andra högskolor och universitet ligger ansvaret inte på BTH. Men genom samarbete av olika former, till exempel Svenska Distanshögskolan, är man en del av helheten. I Blekinge tar det sig främst uttryck genom tekniskt kunnande hos bibliotekspersonalen och eventuella fortbildningskurser. Någon utvärdering av samsamarbetsverksamheten förekommer inte på regelbunden basis, utan har i princip bara gjorts i just projekt BRUK. Högskolebiblioteket ser dock gärna folkbiblioteken som samsamarbetspartners, då de är det bästa tänkbara alternativet. Folkbiblioteken har samlingarna, den breda kompetensen hos personalen, en ovärderlig social funktion och en hel del 'runtomkringsaker'. Han ser i dagsläget inte något konkret exempel på hur samsamarbetet ska byggas ut, men tror på en utveckling liknande den i Karlshamn. BTHs expansion västerut har fört med sig ett förestående sambibliotek där som ska stå klart 2002-2003 enligt beräkningarna. Han ser övervägande fördelar med sammanslagningen, men är samtidigt medveten om de 'barnsjukdomar', de problem och konflikter det kommer att medföra. Men detta är inget som inte kan finna sin lösning, utan blir troligen en stor möjlighet till utveckling för alla parter.

Sammanfattning: Intervjupersonen ser det utbyggda samsamarbetet i Blekinge som en bra grund att stå på inför framtiden. Högskolan har inga egentliga förpliktelser gentemot folkbiblioteken, men man börjar närma sig varandra alltmer och han ser gärna folkbiblioteken som samsamarbetspartners. Sambiblioteket ser han som en stor utvecklingsmöjlighet för alla parter, men är medveten om problemen som kan komma att uppstå.

6 Analys och diskussion

6.1 Analys

6.1.1 Varför satsas det på distansutbildningar?

Här anges ofta samma skäl, vars karaktär är tämligen logisk. En utbildning ska göras tillgänglig för flera personer, oavsett geografisk, social eller personlig situation. Det framhålls som en jämlikhetsfråga ur regionala och nationella perspektiv, där man kan kombinera studier med exempelvis yrkesliv. Avfolknings- och landsbygdsregioner som exempelvis Blekinge och flera norrländska län ska kunna behålla en ung, välutbildad och kompetent personal samt höja den generella utbildningsnivån. Kostnadsfrågan lyfts också fram, då resor, logi och omfattande frånvaro kan undvikas. Under det senaste decenniet har distansutbildning allt oftare framhållits som ett nödvändigt alternativ, och utvecklingen spås bli språngartad.

Problemet med distanskurserna är att inga projektpengar kan ges för utveckling av kurserna. Det kan vara svårt att motivera satsningar inom högskolan då resurserna behövs för att klara den reguljära högskoleverksamheten. I sin förlängning kan detta leda till att antalet distanskurser avstannar eller rentav minskar, och då stagnerar utvecklingen. Det finns i dagsläget inga nationella undersökningar eller fastslagna prognoser över vilka behov som egentligen föreligger.

6.1.2 Hur ser satsningen på distansutbildning i Blekinge ut?

Än så länge anordnar BTH endast ett fåtal kurser per distans, men de räknar med att kunna utöka det redan till hösten 2001. De ingår dessutom i ett större samarbete som heter Svenska Distanshögskolan, som utvecklar distanskurser och samarbetar i frågor som rör distansutbildningar. Hur många som är bosatta i Blekinge och läser kurser på distans finns inga uppgifter om, men det förefaller inte vara några större mängder.

Det intressanta ur bibliotekssynvinkel är storsatsningarna på folkbiblioteken som kompletterande studiecentra, och Blekinge är ett tydligt exempel på hur stat, näringsliv och kommun närmat sig varandra genom samverkan. Tanken är att folkbiblioteken ska bli den naturliga länken mellan näringsliv och högskolan för bildning och fortbildning.

6.1.3 Är satsningarna motiverade i Blekinge?

Det finns inget enkelt svar på en sådan fråga. I dagsläget kan man inte skönja någon anstormning av distansstuderande till folkbiblioteken. Men tanken med distanskurser är inte att rikta sig till 'vanliga' studenter i åldersgruppen 18 till 25, utan i första hand för dem som vill fort- och vidareutbilda sig. Därför skulle svaret på den frågan vara att behovet kommer att öka längre fram och sålunda motivera en sådan satsning. Men det är ett planlöst tänkande som inte kan förutses, och totalt saknar kontinuitet vad gäller såväl antal distansstuderande som karaktär på kursinnehåll.

BTH har också satt en stark prägel på näringslivet i Blekinge. Satsningarna på framförallt IT och telekommunikation har medfört en rad gynnsamma företagsetableringar i länet. Givetvis finns andra former av företag, men dessa dominerar företagsprofilen. Här torde fortbildningsbehoven i stor utsträckning kunna täckas av respektive företag och av BTH lokalt, då dessa har en etablerad kompetens inom de områden där fortbildning kan tänkas efterfrågas. Därmed kan satsningar på distansutbildning anses vara tämligen ogrundade.

Det har inte gjorts någon demografisk analys där fortbildningsbehoven verkligen fastställts. IT-Blekinge som påtryckningsgrupp försöker motivera en satsning, men bristen på genomarbetade analyser gör att stark kritik bör riktas mot deras insats och även mot länsbiblioteket för bristen på kritisk analys inför satsningen på folkbiblioteken. I dagsläget ser verkligheten annorlunda ut. Enligt den intervjuade personalen på folkbiblioteken är antalet distansstuderande endast ett fåtal. Å andra sidan riskerar Blekinge att bli en än mer avfolkad zon om man inte försöker få dit modern teknik, som kan vara ett medel för att behålla kompetensen i regionen. Men i vilken utsträckning modern teknik i sig kan vara ett avgörande medel för den regionala utvecklingen och för att behålla kompetensen är omöjligt att svara på.

6.1.4 Vilken roll spelar folkbiblioteken som studiecentra och drivkraft?

Det centrala i utvecklingen för folkbiblioteken i Blekinge har varit projekt BRUK. Där har man i kontrast mot andra studiecentra i Sverige ställt folkbiblioteket i centrum. Genom projektet har teknisk utrustning kunnat förvärvas och personal kunnat fortbildas. Skillnaden som framhålls gentemot andra studiecentra har varit de annars ofta outnyttjade resurserna hos folkbiblioteken (kompetent personal som generalister, teknik, samlingar, lokaler, en

pedagogisk helhetssyn på människan och så vidare) och de så kallade 'kringgrejor' folkbiblioteken för med sig (kultur, förströelse, sociala företeelser, 'möten').

I projekt BRUKs farvatten har folkbibliotekens roll som katalysator i utbildningssammanhang förstärkts och byggts ut mot andra grupper i och med det livslånga lärandet. Folkbiblioteken blir här ett slags demokratinav och en länk mot näringsliv och allmänhet som håller ihop en region i uppbyggnad och på frammarsch.

6.1.5 Hur ser situationen ut för folkbiblioteken i Blekinge?

Personalen på folkbiblioteken ser ljus på framtiden. De har klarat sig relativt lindrigt undan nedskärningar och besparingar, och en hel del externa resurser har kunnat tilldelas folkbiblioteken i och med strukturpengarna från EUs mål2. Men de kommunala budgetarna är ansträngda och biblioteksrepresentanter möter en del politiskt motstånd på sina håll. I takt med att samhället förändras så förändras också biblioteken och deras roll. De senaste årens expansiva utveckling på teknik- och IT-sidan har skapat nya arbetssituationer för folkbibliotek. Nya möjligheter skapas och verksamheter omvärderas.

I och med satsningen på IT-tekniken genom bland annat projekt BRUK, kan folkbiblioteken nu erbjuda nya grupper sin service. Gränserna mellan olika bibliotek och målgrupper tunnas ut. Detta speglas till exempel i satsningen på service till de distansstuderande, men ännu mer tydligt i Karlshamn, där ett sambibliotek med högskolebiblioteket är förestående. Problemen med sambiblioteket kan vara att mindre krävande grupper som exempelvis barn & unga, handikappgrupper och pensionärer får svårare att märkas och att det blir en statusfråga för bibliotekarierna om vilken utformning ens tjänst har. Faran ligger i att högskolearbetet får högre prioritet även hos folkbibliotekarierna, vilket redan märks i exempelvis Karlshamn där distansstudenterna får vissa favörer.

6.1.6 Hur har biblioteken förberett sig för att kunna ge service åt distansstuderande på högskolenivå?

Till stor del rör det sig om införskaffande av teknisk utrustning, såsom datorer, tillbehör och programvaror. Men en omfattande intern bildningskampanj av personalen har också ägt rum med hjälp av bland annat bibliotekspersonal från högskolan, främst i nyttjande av den nya tekniken. Tyvärr har Karlskrona hamnat utanför en del av förberedelsearbetet, och ansvarig kontaktperson vid Karlskronas stadsbibliotek är inte bibliotekarie med förankring i

biblioteksverksamheten. Men mycket tack vare ett sedan länge etablerat kontaktnät och en lång tradition av samarbete i Blekinge har ett homogent arbete ändå kunnat genomföras och ett nätverk för frågor om distansutbildningar har bildats. Tyvärr saknar folkbiblioteken den gemensamma katalog som tidigare underlättade biblioteksarbetet inom länsgränsen vid exempelvis fjärrlånebeställningar, vilken hade blivit en stor och viktig tillgång.

Genom projekt BRUK och högskolekursen ”Bibliotekets roll i distansutbildningar”, med studier, diskussioner och studieresor, har samarbetet haft en genomarbetad grogrund att vila på. Utifrån lärdomarna har bibliotekens olika resurser upprustats för att kunna möta behoven hos de distansstuderande. I Karlshamn uppger man till och med att man anstränger sig lite utöver det vanliga för att kunna ge extra service åt just de distansstuderande utan att egentligen ha en motiverad anledning till detta.

Ett problem kan ligga i att man har rustat biblioteken i ett så pass tidigt stadium med fond- och stiftelsepengar. Med den tröga utvecklingsstarten och oförutsägbara framtiden för utvecklandet av distansutbildningar kan problem uppstå när bibliotekens resurser behöver upprustas och förnyas. Inte minst gäller detta tekniken. Efter projekt BRUK har folkbiblioteken endast sina ordinarie resurser att tillgå, vilket kan leda till underutveckling för delar av biblioteksverksamheten med tanke på kommunernas ansträngda budgetsituation. Inte heller har de olika parterna formulerat hur den fortsatta samverkan ska utformas, varvid folkbiblioteken inte har någon annan aktör att förlita sig på. Risken föreligger att folkbiblioteken tvingas söka externa medel för att upprätthålla en kvalitativ verksamhet eller att lägga delar av verksamheten på entreprenad.

Ett vidare resursproblem av samma skäl ligger i de kostnader som uppstår i servicen till de distansstuderande. Med den decentraliserade utbildningsmodellen som införts i Sverige blir förekomsten av beställning av smalare litteratur alltmer förekommande. I och med respektive högskolas specifika karaktär inom sitt kursutbud bör man kunna förutse en ökning av inköp av kursspecifik litteratur och fjärrlån. Folkbiblioteken kan inte förlita sig helt på att länsbibliotek Sydost ska kunna tillhandahålla en omfattande samling av adekvat litteratur för alla framtida inriktningar på distansstudier. Och om så vore fallet påverkar detta naturligtvis deras traditionella servicekvalitet och blir likväl en kostnads- och resursbelastning. En form av lösning vore införandet av nya pedagogiska modeller såsom PBL i vissa former av

utbildningar. Med sådana pedagogiska modeller behöver inte krav på specialistkompetens ställas på bibliotekspersonalen, utan då täcker de behoven som 'generalister'.

6.1.7 Vilka kort- och långsiktiga konsekvenser kan man se för folkbiblioteken i den rådande situationen i Blekinge? Vilka lärdomar kan bibliotekssverige få av exemplet Blekinge? Hur förändras folkbibliotekens och bibliotekariernas roll i framtiden?

Ur ett kortsiktigt perspektiv ser man nästan uteslutande positiva konsekvenser av de satsningar som gjorts. Nya arbetsuppgifter tillkommer och nya målgrupper finner sin väg till folkbiblioteken, och med de satsningar som gjorts på service till distansstuderande kan andra och redan etablerade målgrupper gagnas i sin utveckling. Bibliotekspersonalen andas positivism, men man bör ha 1990-talets omfattande nedskärningar inom den offentliga verksamheten i åtanke. Även på lång sikt verkar folkbiblioteken vara överväldigande positiva, men de nya arbetsvägarna kan ses som lösningar i en situation där man greppar efter halmstrån och alltför stor tilltro sätts till IT. För viss kritik måste ändå framföras till folkbiblioteken för att de inte tagit fullt ansvar för sin traditionella verksamhet.

I och med den planlöshet och oförutsägbarhet som råder borde folkbiblioteken i högre grad förvissa sig om att traditionell verksamhet inte tvingas in i en prioriteringssituation. Endast ett av biblioteken har haft funderingar på att vidta åtgärder som på något sätt ska kunna garantera kontinuitet. Dock finns inga konkreta planer utarbetade på hur en sådan åtgärd ska gå till väga rent praktiskt. Vid genomförandet av projekt BRUK eller i DERAL-projektet fanns överhuvudtaget inga sådana kritiska diskussioner om vilka konsekvenser utvecklingen kan komma att få. Regionala och nationella strategier behöver utarbetas för att säkerställa den traditionella folkbiblioteksverksamheten, som är en humanistisk livsnerv för ett välfärdssamhälle.

Samtidigt behöver det ingalunda betyda att folkbiblioteken inte ska delta i en samhällsutveckling med nya arbetsfunktioner och förändrad verksamhet. Däremot måste utökade resurser finnas för att folkbiblioteken på lång sikt ska kunna vara ändamålsenliga på alla plan. Men den planlöshet som styr utvecklingen idag kan tvinga folkbiblioteken att behöva prioritera sin verksamhet. Då får den inriktning som är aktualiserad en framträdande och gynnad position och lättare att hävda sig gentemot andra biblioteksverksamheter och framförallt gentemot beslutsfattande politiker. Därmed uppstår en för folkbiblioteken skadlig och onödig konkurrenssituation.

Utifrån diskussionerna och idéerna i DERAL-projektet kan man i ett längre perspektiv se hur folkbibliotekens roll förändras. Med en positiv och kvalitativ utveckling kan folkbiblioteken spela en än viktigare och mer omfattande roll i samhällsutvecklingen, under förutsättning att de inte tvingas in i negativa prioriteringsscenarier. Med folkbiblioteken som naturlig resurs blir de det sammanhållande navet i utbildnings- och kunskapssamhället, och kan vara ett led i att garantera regional jämlikhet.

För att detta ska bli realitet måste folkbiblioteken aktivt vara delaktiga i utformandet och utvecklandet av distansutbildningar i framtiden. Tyvärr konstateras allt som oftast att biblioteken inte omnämns som resurs i utbildningssammanhang, vilket kräver en omfattande marknadsföring av biblioteken och deras resurskapacitet gentemot såväl politiker, utbildningsinstanser, allmänhet och näringsliv. Dessutom måste biblioteken bli en naturlig resurs redan från tidig skolgång. Med ett väl utvecklat samarbete mellan skola och skolbibliotek och en skolning av elever och lärare i bibliotekskunskap, kan den generella bildningsnivån höjas i ett tidigt stadium.

Med detta förändras även den professionella yrkesrollen. Bibliotekarier har den kunskap, komplexitet och pedagogiska helhetssyn som krävs i ett informationstätt samhälle för att kunna bedöma informationens validitet och autenticitet. Den nya professionella yrkesrollen utvecklas sålunda till en kombination av service-, utbildar- och utvecklarroll. I trenden med de framväxande sambiblioteken kan 'generalisterna' få en allt mer framträdande och central roll.

7 Slutord

Med dagens samhällsutveckling blir det allt viktigare för folkbiblioteken i Sverige att börja diskutera och ifrågasätta vart utvecklingen leder verksamheten och vilka möjligheter man får att hävda densammas existensberättigande. Det är alltid en prioriterad fråga för folkbiblioteken att ha en klar och tydlig bild av vilka folkbibliotekens grundläggande uppgifter bör vara; vilken roll ska folkbiblioteket spela i samhället?

I en tid av ekonomisk tillbakagång för offentlig verksamhet och sålunda även folkbiblioteken, är det till viss del berättigat att följa strömmen i den samhällsutveckling som råder. Men vad som aldrig får falla bort ur diskussionen är konsekvenserna av ett sådant förfaringssätt. I fallet med service till distansstudenter via folkbiblioteken bör frågan resas om kommunal verksamhet med ansträngda budgetar ska syssla med normalt sett statliga åtaganden. Särskilt angelägen blir frågan för mindre kommuner där budgetarna kan belastas hårt, och där vinstutfallet blir marginellt i jämförelse med satsat kapital.

För att kunna upprätthålla en kvalitativ verksamhet måste folkbibliotekssverige ställa krav på mer långsiktig planering. Ska de syssla med statliga åtaganden måste också krav kunna ställas på att få externa resurser för att kunna erbjuda en kvalitativ verksamhet som helhet. Folkbibliotekssverige måste börja ställa högre krav för att kunna ta ansvar och sköta de åtaganden som faktiskt åligger dem.

8 Källförteckning

Tryckta källor

Almerud, Peter, 2000. *Biblioteket lyfter kunskapen*. DIK-förbundet.

Bengtsson, Lena och Maria Cederblad, 1998. *Folkbibliotek och distansutbildning – nya utbildningsmöjligheter, nya uppgifter för folkbiblioteket?* Examensarbete för magisterexamen i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Lunds universitet 1998:9. Lund.

Bååth, John A., 1996. *Handbok för distansutbildare*. Stockholm.

DUKOM, 1998. *Flexibel utbildning på distans*. SOU 1998:84. Stockholm.

DUKOM, 1998. *Utbildning, undervisning och lärande*. SOU 1998:83. Stockholm.

Ericsson, Kerstin, 2000. *Biblioteket i utbildningssamhället*.

European Commission, 1997. *Public libraires and the information society*.

Europeiska Gemenskapens Kommission, 1995. *Vitbok om utbildning: Lära och lära ut – På väg mot kunskapssamhället*. KOM(95) 590.

Hansson, Nils, 1997. *Distansutbildning*. Karlskrona.

Kühne, Brigitte, 2001. *DERAL – Distance education in rural areas via public libraries*, Opublicerat paper.

Patel, Runa och Bo Davidsson, 1998. *Forskningsmetodikens grunder*. Lund.

SFS 1996:1596, *Bibliotekslagen*

Statens kulturråd, 1995. *Ett bildat folk – de högskolestuderande och folkbiblioteken*. Stockholm, 1995:1.

Statens kulturråd och Kungl. Biblioteket, BIBSAM, 1998. *Bibliotekens fjärrlån – En kartläggning av fjärrlåneförmedlingen vid folk- och forskningsbiblioteken*. Stockholm.

Trost, Jan, 1998. *Att skriva uppsats med akribi*. Lund.

Utredningen om boken och kulturtidsskriften, 1997. *Boken i tiden*. SOU 1997:141. Stockholm.

Von Knorring Aineström, Eva och Hanna Spieß, 1999. *Distansstudenter och folkbibliotek*, Magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/ Biblioteks- och informationsvetenskap – Borås, 1999:37. Borås.

Artiklar

Biblioteksbladet, 2000:1. ”Gemensam biblioteksörening – stark lobbyorganisation?”.

Biblioteksbladet, 2000:2. ”Härnösands sambibliotek invigt”.

Otryckta källor

Information om NITUS

<<http://www.nitus.x.se>> 2000-11-17.

Information om Projekt BRUK

<<http://www.ltlekinge.se/kultur/lansbibl/bruk.html>> 2000-11-22.

De svenska länsbiblioteken

<<http://www.kristianstad.se/kultur/lanet/lansbibl.asp>> 2001-02-27.

Information om DERAL-projektet

<http://dbs.cordis.lu/cordis-cgi/srchidadb?ACTION=D&SESSION=197442001-2-26&DOC=3&TBL=EN_PROJ&RCN=EP_RCN:43340&CALLER=EN_CORDIS> 2001-02-13.

Information om svenska distanshögskolan

<<http://www2.mh.se/sdh>> 2001-03-09.

Bilaga 1

Frågor till anordnare av distansutbildningar på BTH

1. Hur har utvecklingen med distansutbildningar och IT-satsningar gått tillväga i Blekinge?
 2. Vilken inverkan har BRUK-projektet haft på er i utformningen av ert arbete med de distansstuderande?
 3. Hur många utbildningar står i Högskolan i Karlskrona/Ronnebys regi?
 4. Vilka utbildningar erbjuder ni per distans?
 5. Vilka utbildningar kommer att finnas inom en överskådlig framtid?
 6. Finns det några samarbetspartners?
 7. Med vilka olika medel finansieras distansutbildningarna?
-
8. Vilka förhoppningar har ni på samarbetet med folkbiblioteken i Blekinge och respektive kommun?
 9. Varför är folkbiblioteken lämpliga studiecentra för högskolestuderande?
 10. Tycker du det finns andra alternativ än biblioteken som kan fungera lika bra/bättre som studiecentra?
 11. Finns där andra former av studiecentra ni samarbetar med?
 12. Hur ser högskolans samarbete med näringslivet och andra institutioner ut?
 13. Vilka effekter har ni märkt av från distansutbildningarna i Blekinge?
 14. Finns där olika kategorier av studenter ni vänder er till med distansutbildningarna?
 15. Finns där lärdomar att dra från andra platser i Sverige där man liknande arrangemang av distansutbildningar?
 16. Ingår Blekinge i någon form av nätverk för dessa frågor?
- Tack för din medverkan!

Bilaga 2

Frågor till länsbibliotekskonsulent på länsbibliotek Sydost och ledare för projekt BRUK

1. Hur, när och varför initierades projektet?
 2. Vad har varit BRUKs uppgifter?
 3. Vem/vilka har varit huvudmän och finansiärer?
 4. Vilka parter har varit delaktiga och berörts av BRUK-projektet?
-
5. Vad karaktäriserade arbetet med BRUK-projektet?
 6. Hur har dialogen förts mellan alla inblandade parter? Vilka attityder har ni stött på?
 7. Har BRUK kunnat uppnå de mål och visioner man föresatt sig?
 8. Vilken hänsyn har tagits i BRUK-projektet till folkbiblioteken och hur deras verksamhet påverkas?
 9. I vilken utsträckning och på vilket sätt ges stöd av t.ex. länsbiblioteket för att underhålla och utveckla bibliotekets resurser?
 10. Hur följs ert arbete upp nu när projektet är avslutat?
 11. Vilka framtidsutsikter ser ni för folkbiblioteken med tanke på deras service till de distansstuderande? Hot och möjligheter?

Tack för din medverkan!

Bilaga 3

Frågor till kontaktpersoner på folkbiblioteken i

Olofström/Sölvesborg/Ronneby/Karlskrona.

1. Hur ser din bibliotekarietjänst ut, förutom ansvaret gentemot de distansstuderande?
2. Hur många studenter serverar ni?
3. Finns där andra grupper än högskolestuderande som nyttjar folkbiblioteken som studiecentra?
4. Vad har ert bibliotek gjort för att möta de distansstuderandes behov?
5. Vilken inverkan har BRUK-projektet haft på er i utformningen av ert arbete med de distansstuderande?
6. Hur ser ert praktiska arbete med de distansstuderande ut och på vilka sätt skiljer det sig från ert traditionella arbete?
7. Tycker ni arbetet med de distansstuderande fungerar bra på ert bibliotek?
8. Varför är folkbiblioteken lämpliga studiecentra för högskolestuderande?
9. Tycker du det finns andra alternativ än biblioteken som kan fungera lika bra/bättre som studiecentra?
10. Vilka möjligheter har ni i personalen att påverka utvecklingen?

11. Har ni märkt av några kostnadsökningar som en ren följd av er service till de distansstuderande?

12. Fungerar samarbetet med Högskolan bra?

13. Vilken hjälp får ni från Högskolan?

14. Vilka för- respektive nackdelar ser ni med det här samarbetet?

15. På vilket sätt vill ni utveckla samarbetet?

16. Vilka garantier har ni fått och vilka åtgärder har ni vidtagit för att den traditionella folkbiblioteksverksamheten ska kunna fortgå utan att påverkas negativt?

17. I vilken utsträckning finner du rent generellt att informationssamhället har funnit sin väg in till folkbiblioteken?

18. Vilka IT-satsningar har ert bibliotek gjort förutom er service till de distansstuderande?

19. Har ni märkt av att den traditionella verksamheten påverkats? I så fall hur? Positiva och negativa aspekter.

Tack för din medverkan!

Bilaga 4

Frågor till kontaktperson på folkbiblioteket i Karlshamn.

1. Hur ser din bibliotekarietjänst ut, förutom ansvaret gentemot de distansstuderande?
 2. Hur många studenter serverar ni?
 3. Finns där andra grupper än högskolestuderande som nyttjar folkbiblioteken som studiecentra?
 4. Varför är folkbiblioteken lämpliga studiecentra för högskolestuderande?
 5. Tycker du det finns andra alternativ än biblioteken som kan fungera lika bra/bättre som studiecentra?
 6. Vad har ert bibliotek gjort för att möta de distansstuderandes behov?
 7. Vilken inverkan har BRUK-projektet haft på er i utformningen av ert arbete med de distansstuderande?
 8. Hur ser ert praktiska arbete med de distansstuderande ut och på vilka sätt skiljer det sig från ert traditionella arbete?
 9. Tycker ni arbetet med de distansstuderande fungerar bra på ert bibliotek?
 10. Har ni märkt av några kostnadsökningar som en ren följd av er service till de distansstuderande?
-
11. Fungerar samarbetet med Högskolan bra?
 12. Vilken hjälp får ni från Högskolan?
 13. Vilka för- respektive nackdelar ser ni med det här samarbetet?
 14. På vilket sätt vill ni utveckla samarbetet?
 15. Hur ställer du dig inför sammanslagningen av folkbiblioteket och högskolebiblioteket här i Karlshamn?
 16. Vilka möjligheter har ni i personalen att påverka utvecklingen?
 17. Vilka garantier har ni fått och vilka åtgärder har ni vidtagit för att den traditionella folkbiblioteksverksamheten ska kunna fortgå utan att påverkas negativt?
 18. I vilken utsträckning finner du rent generellt att informationssamhället har funnit sin väg in till folkbiblioteken?
 19. Vilka IT-satsningar har ert bibliotek gjort förutom er service till de distansstuderande?
 20. Har ni märkt av att den traditionella verksamheten påverkats? I så fall hur? Positiva och negativa aspekter.
- Tack för din medverkan!

Bilaga 5

Frågor till bibliotekschefen i Karlshamn.

1. Hur många distansstuderande serverar ni på ert bibliotek?
2. Hur ser er service till de distansstuderande ut?
3. Vilka åtgärder har biblioteket vidtagit för att underhålla sina resurser?
 - lokalerna?
 - samlingarna?
 - personalen?
 - låntagarna?
 - de distansstuderande?
 - lokala och regionala politiker?
 - ev intresseföreningar?
 - teknisk utrustning?
 - ekonomin?

-
4. Har det skett någon ökning av kostnadsbetungande tjänster, t.ex. kopiering och fjärrlån?
 5. Med hur stor del av detta får ni hjälp från Högskolan?
 6. Hur ser samarbetet med Högskolan ut?
 7. På vilket sätt kan samarbetet byggas ut?
 8. Finns det något utvecklat samarbete med andra intressenter än Högskolan?
 9. Hur ofta utvärderas verksamheten?
 - för biblioteket i Karlshamn?
 - för samarbetet mellan folkbiblioteken och högskolan?

-
10. Hur har det mer traditionella folkbiblioteksarbetet påverkats av samarbetet?
 11. Hur är bibliotekspersonalens attityder gentemot samarbetet?
 12. Hur har diskussionerna sett ut inför samarbetet?
 13. Vilka möjligheter har folkbiblioteken att påverka utvecklingen?
 14. Vilka garantier har lämnats och vilka åtgärder har vidtagits för att inte traditionell verksamhet ska påverkas negativt?
 15. I vilken utsträckning finner du rent generellt att informationssamhället har funnit sin väg in till folkbiblioteken?
 16. Vilka IT-satsningar har ert bibliotek gjort förutom er service till de distansstuderande?

17. Vilka hot och möjligheter ser du med sammanslagningen av folk- och högskolebiblioteken?

Tack för din medverkan!

Bilaga 6

Frågor till bibliotekarie på BTH

1. Hur många distansstuderande serverar ni och hur är de fördelade kommunvis?
2. Hur ser informationsförsörjningen ut för de distansstuderande från bibliotekshåll?
3. Har det skett någon förändring i det pedagogiska förhållningssättet gentemot de distansstuderande jämfört med vanliga studenter ur bibliotekssynpunkt?
4. Vilka åtgärder har ni vidtagit för att underhålla de olika bibliotekens resurser?
 - lokalerna?
 - samlingarna?
 - personalen?
 - låntagarna?
 - de distansstuderande?
 - lokala och regionala politiker?
 - ev intresseföreningar?
 - teknisk utrustning?
 - ekonomin?
5. Hur stora medel anslår Högskolan till biblioteket för distansstudier och hur fördelas dessa mellan er och folkbiblioteken?

-
6. Vad är högskolebibliotekets ansvar gentemot folkbiblioteken?
 7. Hur ofta utvärderar ni samarbetet?
 8. Vilken inverkan har BRUK-projektet haft på er i utformningen av ert arbete med de distansstuderande?
 9. Varför är folkbiblioteken lämpliga studiecentra för högskolestuderande?
 10. Har ni stött på något motstånd från folkbiblioteken ang. samarbetet?
 11. Tycker du det finns andra alternativ än biblioteken som kan fungera lika bra/bättre som studiecentra?
 12. Hur skulle ni från högskolebiblioteket vilja att samarbetet utvecklades?
 13. Ser du det här samarbetet som ett hot eller en utvecklingsmöjlighet för folkbiblioteksverksamheten i Blekinge?

Tack för din medverkan!